

Krasanka Majer Jurišić, Ivan Jengiđ

Kameni grb biskupa Luke: povijesnoumjetnička analiza i restauratorski radovi

Krasanka Majer Jurišić
Ivan Jengiđ
Hrvatski restauratorski zavod
HR – 10 000 Zagreb, N. Grškovića 23

UDK: 73.025.4
929.64(497.521)Kloštar Ivanić(091)“15”
Prethodno priopćenje/Preliminary Communication
Primljen/Received: 20. 3. 2015.

Ključne riječi: renesansa, kameni grb, biskup Luka, Kloštar Ivanić
Key words: Renaissance, stone coat of arms, Bishop Luke, Kloštar Ivanić

U članku se raspravlja o grbu biskupa Luke koji je 1508. godine postavljen nad ulazni portal crkve sv. Ivana Krstitelja. Njegovo izvorno obojenje utvrđeno je konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima koja su bila povod za detaljnu analizu izgleda i stilskih karakteristika te određivanje moguće provenijencije autora. Prema sličnostima u načinu oblikovanja grb biskupa Luke iz Kloštar Ivanića možemo svrstati u grupu više istovrsnih radova prepoznatih kao djela nastala pod utjecajem ili izravno proizašla iz radionice ostrogonskih klesara, tada aktivnih na području ugarskih i hrvatskih zemalja.

Konzervatorsko-restauratorska istraživanja crkve sv. Ivana Krstitelja u Kloštar Ivaniću bila su povodom za radove na kamenoj ploči s biskupskim grbom, ugrađenoj nad ulaznim portalom. S obzirom na vrlo mali broj sačuvanih primjera bojene kamene plastike s kraja 15. i početka 16. stoljeća, osim analize izgleda grba biskupa Luke i određivanja mogućeg autorstva, bilo je nužno ispitati i stratigrafiju njegova obojenja. Određeno je nekoliko slojeva bojenja, a najstariji potvrđuju do sad jedino poznato obojenje Lukinog grba iz prvog tiskanog zagrebačkog misala. Također, veličina i suvremenost stilskih karakteristika tog impozantnog i upečatljivog „klesanog kamenog biljega“ postavljenog nad ulazom u crkvu sv. Ivana Krstitelja govori o svjesnosti naručitelja te ide u prilog tome da je Kloštar Ivanić bio jedan najvažnijih posjeda zagrebačkih biskupa upravo za vrijeme biskupa Luke.

BISKUP LUKA (1500. – 1510.)

Zagrebački biskup Luka, u literaturi spominjan i kao Luka Kothrar ili Baratin, a u posljednje vrijeme Luka de

Szeged,¹ jedan je od nositelja razvoja renesansne umjetnosti na prostoru zagrebačke nadbiskupije. U suprotnosti s pojavom ranorenesansnih elemenata, koji se prvenstveno vežu uz dvorske narudžbe Matije Korvina, slabljenjem utjecaja i moći države žarište novih umjetničkih strujanja prebacuje svoje težište gotovo isključivo na crkvene krugove. Uz biskupa Luku, spremnost u prihvaćanju umjetničkih djela zrelih stilskih odlika renesanse u prvoj polovini 16. stoljeća pokazali su i njegovi neposredni nasljednici, kardinal Toma Bakač i Ivan i Šimun Bakač-Erdődy. Likovna kultura tog razdoblja bila je zastupljena umjetnicima širokog školovanja te su, naravno posredno preko mađarskih ostvarenja, uz firentinske i lombardske utjecaje vidljivi i rimski s elementima ranog manirizma.² Valja istaknuti da je pojava novog stila podrazumijevala ne samo naručivanje umjetničkih predmeta, slika, skulptura i dekorativne umjetnosti, već i poduzimanje značajnih graditeljskih aktivnosti.

Tako je i biskup Luka, koji je u Zagrebu stolovao u razdoblju između 1500. i 1510. godine, a uglavnom boravio u biskupskoj rezidenciji u Čazmi, te jedno vrijeme i u Ivaniću,

.....
1 Lukács Szegedi bio je bosanski biskup 1490. – 1493., od 1493. csanádski, a 1500. – 1510. biskup zagrebački. U vrijeme kralja Vladislava II. bio je i rizničar (1490. – 1492.) i kraljev tajnik (1502. – 1503.). Sahranjen je u zagrebačkoj katedrali uz oltar sv. Luke. O njegovom životu i radu vidi u: Buturac, J. (1944.): Zagrebački biskupi i nadbiskupi 1094–1944., *Kulturno-povijesni zbornik Zagrebačke nadbiskupije*, Zagreb: 42; Dobronić, L. (1991.): *Biskupski i kaptolski Zagreb*, Zagreb: 34; Dobronić, L. (1995.): Zagrebački biskupi i hrvatska kultura, *Zagrebačka biskupija i Zagreb – Zbornik u čast kardinala Franje Kuharića 1094-1994*, Zagreb: 339-357; Lukinović, A. (1995.): Luka Baratin, 1500-1510, *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, ur. Franko Mirošević, Zagreb: 223-227; Pelc, M. (2012.): Lucas (Lukacs) de Szeged, Bischof von Zagreb (1500–1510) und sein Kulturelles Erbe, *Staro i novo: paralele i dodiri u hrvatskoj i mađarskoj renesansi*, predavanje na znanstvenom skupu održanom 21.–23. studenog 2012. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

2 Vukičević Samaržija, D. (1988.–1989.): Likovna kultura visoke renesanse za vrijeme Klovićeva boravka u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu, *Radovi instituta za povijest umjetnosti 12-13*, Zagreb: 207-213; Pelc, M. (2006.): Ugarske kiparske radionice i renesansa u sjevernoj Hrvatskoj, *Radovi instituta za povijest umjetnosti 30*, Zagreb: 67-80; Šourek, D. (2009.): Pavia – Čazma: primjer sjevernotalijanskih utjecaja na renesansnu umjetnost kontinentalne Hrvatske, *Radovi instituta za povijest umjetnosti 33*, Zagreb: 37-46. Također, umjetnička baština panonske renesanse iscrpno je objavljena u katalogu izložbe *Matthias Corvinus und die Renaissance in Ungarn 1458-1541*, organizirane u Budimpešti 1982.

1 Grb biskupa Luke (Preuzeto iz: B. Zmajčić, „Grbovi zagrebačkih biskupa i nadbiskupa“, *Zbornik zagrebačke biskupije 1904-1944*, Zagreb, 1945.)

Coat of arms of Bishop Luke (taken from: B. Zmajčić: „Coats of arms of Zagreb bishops and archbishops“, *Grbovi zagrebačkih biskupa i nadbiskupa*), *Anthology of the Zagreb diocese / Zbornik zagrebačke biskupije / 1904-1944*, Zagreb, 1945)

2 Riznica katedrale – pacifikal biskupa Luke. Na donjem dijelu okvira stražnje strane s prikazom smrti Bogorodice okružene apostolima nalaze se dva anđela s Lukinim grbom. Fototetka Ministarstva kulture, UZKB. (foto: V. Tkalčić, 1913. god.; inv. br. 672; neg. VI-39.)

Cathedral treasury – osculatorium of Bishop Luke. On the lower part of the rear side frame showing the death of the Virgin Mary surrounded by the Apostles, are two angels with Luke's coat of arms (Photo archive of the Ministry of Culture, Directorate for the Protection Cultural Heritage, photo: V. Tkalčić, 1913; inventory number 672; negative VI-39.)

bio naručiteljem nekih vrlo kvalitetnih umjetničkih djela.³ Godine 1505. u Veneciji je dao tiskati drugi zagrebački brevijar, a nekoliko godina kasnije i prvi tiskani zagrebački misal ukrašen brojnim inicijalima i grafikama izrazito renesansnog crteža.⁴ Poznata je i velika renesansa oltarna slika Raspeća Giana Francesca da Tolmezza s oltara sv. Križa koji je uz oltare sv. Luke, sv. Doroteje i Svih Svetih biskup Luka dao izraditi za zagrebačku katedralu. Upravo se njegovi naponi u dovršenju katedrale i gradnji biskupskih utvrda oko katedrale smatraju jednim od onovremenih najznačajnijih ostvarenja. Nadgrobna ploča biskupa Luke,⁵ isklesana od crvenog mramora 1510. godine, izdvaja se kao vrlo kvalitetno kiparsko djelo visoke renesanse u zagrebačkoj biskupiji. No, iako se recentnim istraživanjima njezino autorstvo sasvim

3 Dobronić, L. (1995.): nav. dj., 346; Slukan Altić, M. (2004.): Prvi tiskani misal zagrebačke biskupije (1511.) s najstarijim poznatim prikazom grada Zagreba, *Tkalčić* 8, Zagreb: 297-310.

4 Odluka o početku tiskanja misala donesena je na biskupskoj sinodi održanoj 1507. ili 1508. godine, dok je sam tisak u tehnici drvoreza konačno završen 20. lipnja 1511. godine u tiskari Petra Liechtensteina u Veneciji.

Ovaj izniman primjerak grafičke umjetnosti prvi je tiskani misal Zagrebačke biskupije te ujedno prvi i jedini tiskani misal s bogoslužjem po obredu zagrebačke stolne crkve. Isto tako valja naglasiti i da se na grafici priloženoj izdanju misala, odnosno na koloriranom drvorezu Raspeća Kristovog, po prvi put nalazi zabilježena vizura grada Zagreba. Slukan Altić, M. (2004.): nav. dj., 299.

5 Brunšmid, J. (1912.): *Kameni spomenici Hrvatskoga narodnoga muzeja u Zagrebu*, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva* 12, Zagreb: 183-185.; Valentić, M. (1969.): *Kameni spomenici Hrvatske XIII-XIX stoljeća*, Zagreb: 31.; Vukičević Samaržija, D. (1994.): *Umjetnost renesanse, Sveti trag, devetsto godina umjetnosti zagrebačke nadbiskupije 1094-1994*, Zagreb: 177 i 186; Vukičević Samaržija, D. (1995.): *Likovne pojave na kraju XV. i početkom XVI. stoljeća – gotika u renesansi, Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094-1994*, Zagreb: 551-558; Valentić, M., Prister, L. (2002.): *Zbirka kamenih spomenika*, Katalog muzejskih zbirki Hrvatskog povijesnog muzeja 36, Zagreb; Pelc, M. (2007.): *Renesansa*, Zagreb: 315-317. Danas se ulomci ploče čuvaju u Hrvatskom povijesnom muzeju.

izgledno povezano uz ostrogonskog majstora Johannesu Fiorentinusa⁶, zasad ostaje otvoreno pitanje njezina naručitelja, odnosno je li ju naručio sam biskup Luka za svojega života ili je to naknadno učinio Toma Bakač. Ploča prikazuje portret pokojnika s biskupskom mitrom, a pored njega je položen biskupski štap. Izvorno je tu bio i biskupski grb, koji je nažalost prilikom uklanjanja ploče iz katedrale stradao te ne može poslužiti kao predložak za utvrđivanje pojedinih detalja i načina oblikovanja.

Grb biskupa Luke (sl. 1) poznat nam je pak iz drugih izvora, primjerice s nekih predmeta koji se čuvaju u Riznici zagrebačke katedrale. Vrlo je dobro sačuvan jedan veliki viseći pečat oblika mandorle na kojem je prikazan sveti kralj Stjepan sa svim insignijama crkvene i svjetovne vlasti (kruna s križem, jabuka s križem i žezlo). U donjem dijelu tog pečata je grb biskupa Luke, vodoravno podijeljen u dva polja: u gornjem je grifon,⁷ orao-lav s uzdignutim kandžama okrenut udesno, a dolje je kruna. Iznad grba je biskupska mitra iz koje izlaze dvije široke vrpce.⁸ Grb se nalazi i na

6 Detaljno o majstoru Johannesu Fiorentinusu i njegovoj radionici, koja je krajem 15. i početkom 16. stoljeća djelovala u Ugarskoj sa sjedištem u Ostrogonu, vidi u: Pelc, M. (2006.): nav. dj., 67-80.

7 Grifon (grif) je mitska životinja s orlovskim kljunom i krilima, a tijelom lava. Grifoni su simboli dviju Kristovih priroda: ljudske i božanske. Povezuju zemaljsku snagu lava s nebeskom energijom orla, i predstavljaju simbol snage i budnosti, odnosno hrabrosti i ustrajnosti te snage i vodstva.

8 Sačuvano je nekoliko isprava s visećim i utisnutim pečatima biskupa Luke. Veliki viseći pečat sačuvan je na ispravi Don. 8 iz 1501. godine (Episcopalia – E-11). Gulin, A. (1980.): *Srednjovjekovni pečati zagrebačkih biskupa*, *Starine*, knjiga 58, Zagreb: 67-84; Gulin, A. (1998.): *Hrvatska crkvena srednjovjekovna sfragistika*, Zagreb: 124-125.

3 Riznica katedrale – biskupski štap od srebra koji je služio biskupu Luki. Rad južnonjemačke radionice s kraja 15. stoljeća. Fototeka Ministarstva kulture, UZKB. (foto: V. Tkalčić, 1912. god.; inv. br. 1088; neg. VIII-95)

Cathedral treasury – Bishop's silver cane used by Bishop Luke. Work of end 15th century South German workshop. Photo archive of the Ministry of Culture, Directorate for the Protection Cultural Heritage (photo: V. Tkalčić, 1912; inventory number 1088; negative VIII-95)

4 List s grbom biskupa Luke iz zagrebačkog misala, *Missale Episcopatus Zagrabienensis*, koloriran, Venetiis, 1511., list 6. Riznica zagrebačke katedrale, oznaka K8.

Sheet with the coat of arms of Bishop Luke from Zagreb Missal, *Missale Episcopatus Zagrabienensis*, coloured, Venetiis, 1511, sheet 6, Zagreb Cathedral treasury, label K8.

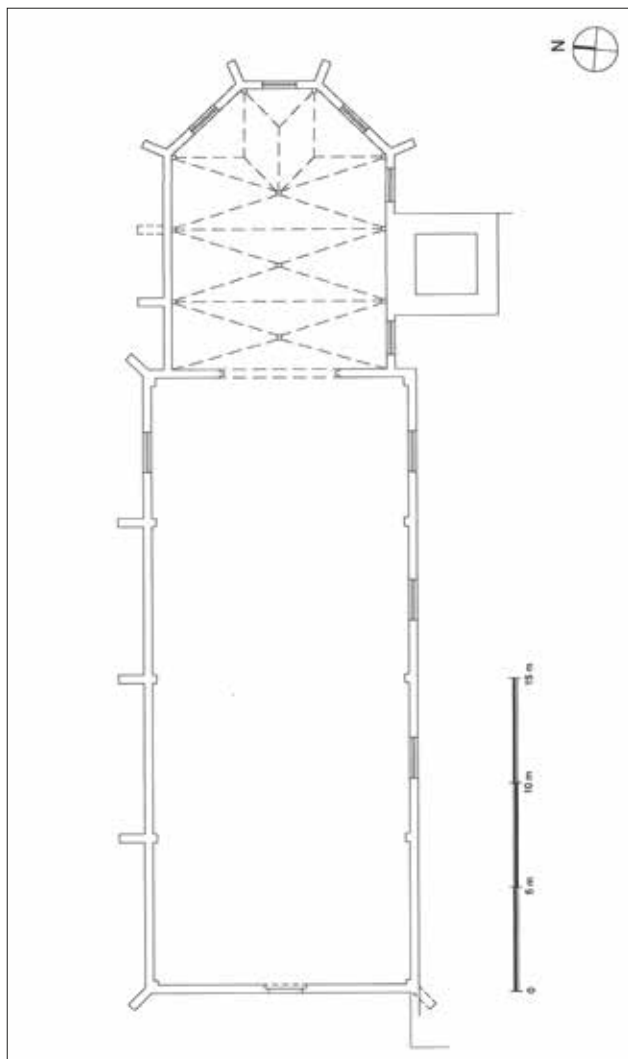
pacifikalu biskupa Luke (sl. 2), mletačkom radu s kraja 15., odnosno početka 16. stoljeća, gdje ga na stražnjoj strani pridržavaju dva anđela. Izveden je također i na Lukinom biskupskom štapu (sl. 3), radu južnonjemačke radionice iz istog vremena. I na početku ranije spomenutog prvog tiskanog zagrebačkog misala, uz posvetu zagrebačkoj biskupiji kojoj je misal namijenjen, otisnuti su grb ugarsko-hrvatskog kralja Vladislava i grb biskupa Luke (sl. 4) unutar bogato ukrašene kartuše. Na Lukinom grbu, iznad štita, nalazi se i biskupski štap (pastoral) koji se po prvi put javlja na nekom biskupskom grbu i to kao znak njegova dostojanstva.⁹ Nasreću, jedan je od saču-

vanih primjeraka misala koloriran te se upravo prema njemu do sada jedino i moglo govoriti o izvornom obojenju, jer ga drugi izvori¹⁰ ne navode, odnosno u/na njima grb nije bio bojen. To je primjerak iz Riznice zagrebačke prvostolnice,¹¹ gdje je u gornjem polju štita naslikan zlatni grifon na plavoj podlozi, a u donjem crvenom polju je srebrna kruna. Mitra i vrpce obojene su crveno sa srebrnim ukrasima i resama.

9 Zmajčić, B. (1945.): Grbovi zagrebačkih biskupa i nadbiskupa, *Zbornik zagrebačke biskupije 1904-1944*, Zagreb: 471-492; 478. Nakon Luke, u 16. stoljeću biskupski štap na grbu imaju i biskup Matija Bruman (1558. – 1563.), Petar I. Herešinec (1585. – 1587.).

10 Magyar Nemzeti Levéltár (Mađarski državni arhiv) 1000-2100, fond *Gyula Végh - Jegyzetek a magyarországi püspökök címereihöz*, 13. – 20. stoljeće. Boje na štitu grba, i to prema primjerku zagrebačkog misala, navode se u: Prister, L. (2006.): Grb biskupa Luke na pročelju crkve sv. Ivana Krstitelja u Kloštar Ivaniću, *Zbornik II. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*: 142-143.

11 Riznica zagrebačke katedrale, oznaka K8, *Missale Episcopatus Zagrabienensis*, koloriran, Venetiis, 1511., list 6.

5 Tlocrt crkve sv. Ivana Krstitelja u Kloštar Ivaniću (Dokumentacija HRZ-a)
Ground plan of the church of St. John the Baptist in Kloštar Ivanić
(Documentation of the Croatian Restoration Institute)

KAMENA PLOČA S GRBOM U KLOŠTAR IVANIĆU

Biskup Luka je 1508. godine postavio svoj grb na franjevačku crkvu sv. Ivana Krstitelja¹² u Kloštar Ivaniću. Riječ je o jednobrodnoj crkvi izdužene lađe pravokutnog tlocrta, s užim i nižim svetištem i zvonikom (sl. 5). Njezin jednostavni volumen odgovara propovjedničkom tipu arhitekture kasne gotike. Razmjerno je velikih dimenzija, što potvrđuje

12 Crkva sv. Ivana Krstitelja građena je krajem 15., a dovršena početkom 16. stoljeća, no smatra se da je na istom mjestu već i ranije postojala kapela (u pisanim se izvorima spominje od 1290. godine), a koja je izgledno izgradnjom nove franjevačke crkve preuređena u svetišni prostor današnje crkve koji je neobično velik i izdužen, s poligonalnim zaključkom koji čine tri stranice osmerokuta. Farlati, D. (1755): *Illyrici sacri – tomus quintus*, Venecija: 385.; *Schematismus Cleri archi-diocesis Zagrabienensis* (1906.), Zagreb: 20; Barlé, J. (1913): Pismo Benedikta Vinkovića, *Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva* 1, Zagreb: 5; Cvekan, P. (1979): *Franjevci u Ivaniću*, Kloštar Ivanić: 25; Horvat, A. (1975): *Između gotike i baroka*, Zagreb: 55; Horvat, Z. (1991.): Franjevačka crkva sv. Ivana Krstitelja u Kloštar Ivaniću u svjetlu srednjovjekovnog načina projektiranja, *Peristil* 34, Zagreb: 43-54; Hoško, E., Mirković, M., Belaj, V., ur. (1992.): *Franjevci hrvatske provincije sv. Ćirila i Metoda*, Zagreb; Vukičević Samaržija, D. (2000.): Srednjovjekovna umjetnost u franjevačkim samostanima koji su pripali provinciji sv. Ćirila i Metoda, *Mir i dobro – umjetničko i kulturno naslijeđe Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda o proslavi stote obljetnice utemeljenja*, ur. M. Mirković et al., Zagreb: 149-172.

6 Franjevačka crkva Sv. Ivana Krstitelja – vanjština: glavni ulaz s grbom biskupa Luke. Fototetka Ministarstva kulture, UZKB. (Fotoarhiv JAZU; inv. br.: 29586; neg.: /)

Franciscan church of St. John the Baptist – exterior: main entrance with the coat of arms of Bishop Luke. Photo archive of the Ministry of Culture, Directorate for the Protection Cultural Heritage. (Photo archives of the Yugoslav Academy of Sciences and Arts; inventory number: 29586; negative: /)

značaj Kloštar Ivanića¹³ krajem 15. i početkom 16. stoljeća, kada to mjesto postaje jednim od najvažnijih posjeda zagrebačkih biskupa. U ono vrijeme franjevački red vrlo intenzivno popunjava mrežu svojih sakralnih objekata, a sjedište Slavonske kustodije Ugarske vikarije Opslužitelja, kojoj je pripadala i crkva sv. Ivana Krstitelja, bilo je u Gyöngjösü.¹⁴ Odande se i širi tlocrtni tip koji osim u Kloštru nalazimo i kod franjevačkih crkvi u Požegi, Našicama, Nyírbátoru, Zagrebu, Remetincu, Voćinu, Šarengradu, Zrinu i Kobašu.

Glavno pročelje crkve vrlo je jednostavno i plošno, zaključeno visokim trokutnim zabatom. Njegov današnji izgled najvećim je dijelom iz vremena barokne obnove,¹⁵

13 Na tom se prostoru posjedi zagrebačkog biskupa spominju već u 11. stoljeću, točnije 1093. godine, o čemu svjedoči darovnica ugarskog kralja Ladislava. U srednjem vijeku počinje gradnja trgovišta i biskupske palače, a kapela sv. Ivana Krstitelja, po kojoj je naselje dobilo ime Ivanić, spominje se krajem 13. stoljeća uz tvrdnu na položaju Palačišće. Kasnije, naselje dobiva i ime Kloštar, upravo prema biskupskom kaštelu, da bi ga se razlikovalo od renesansne utvrde u ravnici. Vidi: Barlé, J. (1913): nav. dj.; Cvekan, P. (1979): nav. dj., 25, 89-91; Žmegač, A. (2000.): *Bastioni kontinentalne Hrvatske*, Zagreb: 110-113.

14 Marosi, E., ur. (1987.): *Magyarországi művészet 1300-1470 körül*, Budapest, sv. I. i II.; Vukičević Samaržija, D. (2000.): nav. dj., 149-172.

15 Majer, K. (2006.): Prilog poznavanju crkve sv. Ivana Krstitelja u Kloštar Ivaniću, *Peristil* 49, Zagreb: 65-76.

7 Detalj konzole polustupa gotičkog svoda u svetištu crkve sv. Ivana Krstitelja u Kloštar Ivaniću, stanje 1982. godine (Fotodokumentacija HRZ-a, foto: D. Miletić)

Detail of console of pilaster of Gothic arch in the sanctuary of the church of St. John the Baptist in Kloštar Ivanić, condition in 1982 (Photo documentation of the Croatian Restoration Institute, photo: D. Miletić)

no prepoznatljivi su i neki elementi iz starijih faza gradnje. U središnjoj zoni pročelja bio je visoki, šiljasto zaključen prozorski otvor sa stupićem i mrežištem,¹⁶ a u donjoj zoni pročelja nalazi se portal kamenog okvira sastavljen iz više bogato profiliranih dijelova. Portal je renesansnih odlika, kao i iznad njega postavljena pravokutna ploča s grbom, ukrašena profiliranim okvirom s nutarnje strane naglašenim motivom ukriženih štapova (sl. 6).¹⁷ Na ploči je isklesan štit¹⁸ na kojem se uspravno postavljen grifon ispruženih prednjih nogu s oštrim kandžama i raširenih krila uzdiže nad krunom, a iznad štita je godina 1508. i bogato ukrašena biskupska mitra (uz prepletene rubove

16 Gotička profilacija, mrežište i stupić otklesani su u baroknoj fazi kada je zazidan i gornji dio prozorskog otvora.

17 Horvat, Z. (1989.): *Strukture gotičke arhitekture*, Zagreb: 34-35; Horvat, Z. (1991.): nav. dj., 46; Horvat, Z. (1992.): *Katalog gotičkih profilacija arhitekture kontinentalne Hrvatske*, Zagreb: 32, 139; Dobronić, L. (1995.): nav. dj., 346; Vukičević Samaržija, D. (1995.): nav. dj., 551; Prister, L. (2006.): nav. dj., 142-143.

18 Oblik štita na grbu Luke Baratina gotovo je simetričan, dolje polukružno završen, a gore ima odrezane uglove. Po obliku je blizak tzv. *engleskom štitu*. Uspoređujući s onodobnim mađarskim primjerima, može se reći da su to štitovi sličnog oblika, no donji im je dio u pravilu završen kontraktivuljom, trnom, a gornji je katkad ravan, a katkad u obliku vitičaste zgrade. Horvat, Z. (1996.): *Heraldički štitovi gotičke arhitekture kontinentalne Hrvatske*, Zagreb: 13. Usporedi: Valentić, M., Prister, L. (2002.): nav. dj.

korišteni su dekorativni elementi cvjetova, četverolisne djeteline te geometrijski oblici koji asociraju na drago kamenje, rombovi i obrubljeni ispupčeni krugovi) s vrpcama koje završavaju resama. U donjem je dijelu grba povijena traka na kojoj se vrlo vjerojatno izvorno nalazio i natpis. Osim na grbu nad ulaznim portalom, slična se biskupska mitra, iako oblikovana više u duhu srednjovjekovne tradicije, nalazi i u svetištu crkve, na jednoj od konzola polustupova koji su podržavali rebra gotičkog svoda (sl. 7). Gornji dio tih konzola čini profilirani abak, a donji im je dio obojen i raznoliko oblikovan: uz mitru konzole su ukrašene i vegetabilnim i figuralnim detaljima (anđeo, majmunska glava, lav, kugla). Razlika u načinu klesanja mitre na pročelju i one u svetištu može se opravdati i vjerojatnošću da je crkva građena duži niz godina, te da svetište i ulazni portal nisu nastali istovremeno. Štoviše, prihvaćeno je mišljenje da su konzole u svetištu izgledno radili majstori lokalne radionice srednjoeuropskog kruga, a s obzirom na to da je vidljivo kako su ti majstori s razumijevanjem određivali volumen i izražaj skulptura, iako one unatoč tome izgledaju prilično nezgrapno; moguće je da su ih izrađivali i s određenim vremenskim odmakom prema nekom starijem predlošku.¹⁹

Sredinom 16. stoljeća franjevci napuštaju crkvu i samostan zbog opasnosti od Turaka,²⁰ pa te građevine polako propadaju. Obnova cijelog sklopa započela je tek 1639. godine i trajala je i kroz cijelu prvu polovinu 18. stoljeća.²¹ Tada je crkva oslikana izvana (sl. 8), a u unutrašnjosti bogato opremljena baroknim oltarima i drugim inventarom. U tom vremenu nastao je i tekst *Origo Vblis Conventus Ivanichensis Fratrum Minorum*²² koji govori o osnutku samostana. Zanimljivo je da se u uvodnom dijelu, definirajući za koga je samostan bio izgrađen, navodi i kratki opis biskupskog grba: „Slavna Provincija sv. Ladislava kralja, boreći

19 Vukičević Samaržija, D. (1995.): nav. dj., 555.

20 Zagrebački biskup Vuk Đulaj predao je napuštenu crkvu i samostansku zgradu zapovjedniku ivaničke tvrđe kapetanu Pettheu koji je u samostan smjestio 50 konjanika i izbjeglice iz okolice Čazme, a u crkvu pohranio barut. Godine 1572. izbio je veliki požar pored samostana i crkve uslijed čega je nastala eksplozija, a crkva je teško oštećena. Nužni su popravci na zgradi odmah izvedeni, no tek zagrebački biskup Herešinec (1585. – 1588. godine) nastavlja sa značajnijim radovima. Barlč, J. (1913): nav. dj., 7, Klaić, V. (1973.): *Povijest Hrvata*, knjiga 5, Zagreb: 354; Kruheč, M. (1994.): Ivanić grad u sustavu slavonske granične obrane tijekom 16. i 17. stoljeća, *900. godina Ivanicha*, Kloštar Ivanić, Ivanić grad, Križ: 250-274.

21 U 17. stoljeću ponovno jača graditeljska aktivnost sakralne arhitekture na područjima koja su ranijih stoljeća bila u stalnoj opasnosti od Turaka. Osnivaju se i novi, ili obnavljaju postojeći, franjevački samostani u tadašnjoj provinciji svetog Ladislava, među kojima su Čakovec, Krapina, Remetinec, Koprivnica i Križevci. Tako se i ivaničkloštarska franjevačka crkva i samostan s unutrašnjim dvorištem i bunarom etapno pregrađuju i prigraduju u vremenu od 1630. do 1784. godine. S radovima započinje zagrebački biskup Franjo Ergeljki (1628. – 1637.) i popravljaju crkvu za potrebe služenja svete mise. Za vrijeme biskupa Benka Vinkovića većinom se radilo na obnovi zgrade samostana i vraćaju se franjevci. Tada je ponovo podignuto i krovšte iznad crkvene lađe, a 1677. godine gradi se novi svod sa susvodnicama. Vidi: Cvekan, P. (1979.): nav. dj., 41.; Horvat, A. (1975.): nav. dj., 264; Horvat-Levaj, K. (2000.): Barokna franjevačka arhitektura provincije sv. Ladislava i sv. Ivana Kapistranskog, *Mir i dobro – umjetničko i kulturno naslijeđe Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda o proslavi stote obljetnice utemeljenja*, Zagreb: 206-218.

O oslikavanju pročelja crkve u: Majer, K. (2006.): nav. dj., a o baroknoj opremi crkve detaljno u: Cvekan, P. (1979.): nav. dj.

22 Arhiv franjevačkog samostana Kloštar Ivanić, B-I-1, *Kronika franjevačkog samostana* (1508. – 1766.) i *Zaklade* 1693. – 1783. Prijevod teksta s latinskog izradio je dr. sc. Šime Demo.

8 Detalj oltarne pale sv. Florijana iz crkve sv. Ivana Krstitelja u Kloštar Ivaniću (Izaija Gasser i pomoćnik, oko 1750. godine), s prikazom oslikanog glavnog pročelja. Nad ulaznim portalom nazire se i biskupski grb s zlatnožutim okvirom. (Fotodokumentacija HRZ-a, foto: E. Šurina)
Detail of the altarpiece of St. Florian from the church of St. John the Baptist in Kloštar Ivanić (Isaias Gasser and assistant, around 1750), showing the painted main facade. The Bishop's coat of arms with golden frame can be discerned above the entrance portal. (Photo documentation of the Croatian Restoration Institute, photo: E. Šurina)

se za Boga u Kraljevini Slavoniji i u dijelovima Ugarske, Hrvatske i Štajerske, ovaj samostan u Ivaniću broji kao peti u Kraljevini Slavoniji i Zagrebačkoj biskupiji. Osnovan je i smješten dijelom među kršćanima katolicima, a dijelom, i to najvećim, među Vlasima, odnosno grčkim raskolnicima, s time da je nekoć bio u području turske vlasti. Zajedno s crkvom posvećen je i predan sv. Ivanu Krstitelju. Ovaj je samostan, prema tvrdnjama nekih, nekoć podignut, posjedovan i naseljen od redovnica iz Premonstratskog reda, a prema tvrdnjama drugih, radi se o ocima pustinjacima iz Reda sv. Augustina. Što je od toga bliže istini – ne zna se; jedino se iz znamenita urezanoga u kamen nad vratima crkve vidi kako je vjerojatnije da je pripadao muškarcima; ondje se, naime, nazire infula, odnosno mitra, iznad grifona, s oznakom godine 1508.“

KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKA ISTRAŽIVANJA I RADOVI NA GRBU

Grb biskupa Luke iz Kloštar Ivanića demontiran je 2005. godine početkom radova na obnovi glavnog pročelja

9 Grb biskupa Baratina, stanje 2005. godine (Fotodokumentacija HRZ-a, foto: E. Šurina)

Coat of arms of Bishop Baratin, condition in 2005 (Photo documentation of the Croatian Restoration Institute, photo: E. Šurina)

franjevačke crkve.²³ Naime, cijela crkva, opsežno uređena u 19. stoljeću²⁴ što je bilo vidljivo još i na fotografijama iz 1939. godine,²⁵ sredinom 20. stoljeća jako je oštećena te je od tada bila bez krova i polako propadala izložena kiši, nevremenu i nebrizi, a njezin je inventar većim dijelom uništen ili raznesen.²⁶ Iako je bilo i ranijih inicijativa, sustavna

23 U okviru programa zaštitnih radova koje je vodio Hrvatski restauratorski zavod godine 2005. nad lađom crkve podignut je krov, te su potom počeli i radovi u unutrašnjosti i obnova pročelja. Voditelj radova bila je Alma Orčić Vukašin.

24 Zidovi lađe i svetišta oslikani su u neogotičkom stilu, a dijelovi tog oslika vidljivi su i danas. Slike na velikom oltaru zamijenjene su novima koje je 1848. godine izradio J. Beyer. Obnovljen je i oslik na pročelju. Još sredinom 19. stoljeća krov crkve bio je pokriven šindrom, a nakon toga šindra se zamjenjuje i uklanja se i barokna kapa zvonika umjesto koje se postavlja osmerokutna piramida. Radovi se navode u: Arhiv franjevačkog samostana Kloštar Ivanić, B-I-2, *Kronika franjevačkog samostana* (1827. – 1899.) i B-I-3, *Kronika franjevačkog samostana* (1914. – 1976.). Također vidi u: Majer, K. (2006.): nav. dj., 65-76.

25 Riječ je o fotografijama iz zbirke Artura Schneidera, snimljenim 1939. Godine, kojima je dokumentiran dio inventara, oslika zidova, kamene plastike, svodova svetišta i lađe. O tome u: Majer Jurišić, K., Šurina, E. (2013.): Schneiderov fotografski arhiv – svjedok izgubljenog izgleda crkve sv. Ivana Krstitelja u Kloštar Ivaniću, *Artur Schneider 1879.-1946., program i knjiga sažetaka*, Zagreb: 12.

26 Crkva je minirana 23. srpnja 1944. godine, Arhiv franjevačkog samostana Kloštar Ivanić, *Spomenica župe Kloštar Ivanić*, 1. knjiga, 1833. – 1949., str. 135-137. U arhivu franjevačkog samostana sačuvan je i dokument *Prilog za ustanovljavanje ratne štete*, od 11. rujna 1945. godine. U njemu stoji približna procjena troškova za rekonstrukciju crkve. Postojale su mnoge inicijative za radove, no crkva je i dalje propadala. Godine 1959. radi se projekt za obnovu crkve koji nikada nije izveden. Crkva nije obnavljana ni kroz cijelu drugu polovinu 20. stoljeća, Cvekan, P. (1979.): nav. dj., 47.

istraživanja i radovi na obnovi i samostana i crkve započeli su tek krajem 20. stoljeća.²⁷

Detaljnim pregledom ploče s biskupskim grbom utvrđeno je vrlo loše stanje kamene plastike (sl. 9). Dugotrajna izloženost negativnom djelovanju nepovoljnih klimatskih uvjeta rezultirala je pojavom nekoliko tipičnih oštećenja. Oštećenja su prvenstveno nastala zbog abrazivnog djelovanja atmosferilija, njihova prodora duboko u materijal te zbog destruktivne reakcije vlage nakupljene u jezgri kamenih elemenata tijekom hladnijih mjeseci u godini kada je zbog smrzavanja dolazilo do stvaranja mnogobrojnih pukotina ili luskanja pojedinih dijelova kamena.²⁸ Zamijećeno je da su neke površine zadržale polikromaciju, no u većoj je mjeri bilo prisutno oljuštenje slojeva obojenja, kao i erozija gotovo svih istaknutih reljefnih dijelova, najviše na liku grifona. Uz to su mehanička oštećenja kamenih elemenata pospješila i ubrzala propadanje, a neki su dijelovi i otpali, primjerice reljefne obojene aplikacije koje su ukrašavale mitru, trake i brojke.²⁹ Najteže mehaničko oštećenje predstavljalo je veliko puknuće kamene ploče koje se dijagonalno protezalo duž cijele gornje trećine grba. Problem pri određivanju izvornog izgleda predstavljala je i činjenica da je grb iznimno težak i velik,³⁰ kao i da je reljef na mnogim mjestima oštećen u vidu nedostajućih formi. Naime, uz ranije spomenute otpale dijelove mitre, tijekom vremena uništeni su i dijelovi uglova, rubova ili pojedinih profilacija okvira, reljefno istaknuti volumeni brojki koje čine godinu 1508. i završna površina povijene ukrasne trake na kojoj je, kao što je pri opisu grba rečeno, izvorno izgledno bio neki natpis.

S obzirom na vrlo loše stanje grba i istovremeno valorizaciju ovog rarietnog primjera polikromirane kamene reljefne plastike renesansne umjetnosti s područja sjeverozapadne Hrvatske, odlučeno je original grba konzervirati. Predloženo je da se i ploča s grbom i dijelovi profiliranog kamenog okvira izlože javnosti u prikladnim uvjetima

27 U konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima koje je 1982. godine proveo Restauratorski zavod Hrvatske sudjelovali su Silvije Novak, Josip Minks i Blanda Matica. Projekte za obnovu pročelja samostana, zvonika i svetišta crkve izradila je B. Matica, projekt rekonstrukcije lukovice zvonika Alma Orčić Vukašin, projekt statike Hrvoje Veršec i Katarina Bence. Zgrada samostana je obnovljena u periodu od 1982. do 1987. (vidi: Matica, B. (1994.): Samostanski kompleks svetog Ivana Krstitelja u Kloštar Ivaniću, 900. godina Ivanicha, Kloštar Ivanić, Ivanić grad, Križ: 102-111.), zatim zvonik, a u svetištu crkve su sanirani zidovi zajedno s gotičkim prozorima. Godine 2003. i 2004. Hrvatski restauratorski zavod proveo je konzervatorsko-restauratorska istraživanja glavnog pročelja crkve u kojima su sudjelovali: Blanda Matica, voditelj programa i radni tim: Branimir Rašpica, Edita Šurina, Krasanka Majer, Ana Škevin Mikulandra, Kristina Vujica, Alma Orčić Vukašin i Josip Minks. Povijesnoumjetnička i arhivska istraživanja o franjevačkoj crkvi obavila je Krasanka Majer. Studiju sanacije zidova lađe izradile su Blanda Matica, Alma Orčić Vukašin, Krasanka Majer i Ana Škevin Mikulandra.

28 Malinar, H. (2003.): *Vlaga u povijesnim građevinama – Sistematika – Dijagnostika – Sanacija*, Zagreb: 12.

29 Te je dijelove na tlu ispred ulaza u crkvu 1968. godine pronašao Vladimir P. Goss i predao Hrvatskom povijesnom muzeju u Zagrebu, Prister, L. (2006.): nav. dj., 142.

30 Naime, grb je obrubljen pravokutnim profiliranim okvirom koji se sastoji od 7 kamenih segmenata izrađenih od vapnenačkog pješčenjaka (ukupna širina gornje, odnosno donje stranice okvira je 120 cm, ukupna visina bočnih stranica okvira je 154 cm, a dužine pojedinih dijelova okvira predviđenih za ugradnju u dubinu zidnog plašta pročelja variraju od 18,5 cm do 27 cm). Unutar spomenutog okvira smještena je ploča izrađena od istovjetnog kamena (njezina širina je 86 cm, visina 120 cm, a debljina, predviđena za ugradnju u dubinu zidnog plašta, je 17 cm).

10 Rekonstrukcija izvornog obojenja grba (Dokumentacija HRZ-a, crtež: A. Šimičić)

Reconstruction of original colouring of the coat of arms (Documentation of the Croatian Restoration Institute, drawing: A. Šimičić)

prostora sakralne zbirke župne crkve sv. Marije, zajedno s ostalim vrijednim umjetninama franjevačke baštine iz Kloštar Ivanića, a da se na pročelje crkve sv. Ivana Krstitelja postavi faksimil.

Izvođenje cjelovitog konzervatorsko-restauratorskog zahvata organizirano je na takav način da je na samom početku radova *in situ* provedena minimalna konsolidacija najoštećenijih dijelova. Nakon toga grb i dijelovi okvira pažljivo su demontirani te su složeni restauratorski radovi nastavljeni u kontroliranim uvjetima u radionici. Uz mehanička čišćenja, učvršćivanje i zaštitu samog materijala te pripremu za izradu faksimila,³¹ provedena su i ispitivanja bojnih slojeva. Uslijed ranije spomenutih erodiranih površina grba i dijelova koji nedostaju, nije bilo moguće ustanoviti cjelokupnu stratigrafiju obojenja svih dijelova,

31 Radovi su se, sukladno godišnjem osiguranju financijskih sredstava kroz Programa zaštite i očuvanja kulturnih dobara Ministarstva kulture Republike Hrvatske, izvodili u nekoliko faza, s većim vremenskim prekidima. U prvoj fazi obnove, od 2005. do 2006. godine, konzervatorsko-restauratorske radove izveo je Mijo Jerković. Ti su radovi obuhvatili mehaničko čišćenje kamena od raznih naslaga prljavštine, sljepljivanje raspuklih dijelova u cjelinu, retuš spojeva te zaštitu i konsolidaciju kamena. Drugu fazu radova, od 2013. do 2014. godine, izveli su Anđelko Boljat, Tonko Fabris, Domagoj Kačan, Danijel Štimac i Andro Šimičić, a tijekom njih je izvedeno sljedeće: spajanje otpalih dijelova u cjelinu, izrada gumeno-gipsanih kalupa za lijevanje modela za rekonstrukciju nedostajućih formi, lijevanje tih modela, izrada rekonstrukcije nedostajućih formi na modelima, ponovna izrada gumeno-gipsanih kalupa za lijevanje faksimila, lijevanje i dodatna obrada faksimila grba i okvira u umjetnom kamenu te izrada prijedloga slikarske rekonstrukcije oslika na faksimilu grba i okvira.

11 Detalj kustodije stare župne crkve u Pešti iz 1507. godine (Preuzeto iz: Pelc, Milan: Ugarske kiparske radionice i renesansa u sjevernoj Hrvatskoj, *Radovi IPU* 30, Zagreb, 2006.)

Detail of custody of old parish church in Pest dated 1507 (taken over from: Milan Pelc: „Hungarian sculpture workshops and the Renaissance in northern Croatia“, *RIPU* 30, Zagreb, 2006)

ali su provedene analize potvrdile da je grb bio višestruko koloriran.³² Može se također s velikom sigurnošću pretpostaviti da je u izvornom sloju vanjski okvir grba bio bojen svijetložlatnožuto, a unutrašnji zlatnim okerom, dok je i podloga grba bila svijetložlatnožuta (sl. 10). Na gornjem dijelu štita u tom su sloju uočeni tragovi tamnije plave, a na donjem crvene kakve su bile i široke vrpce koje izlaze ispod mitre. Zlatnim okerom bio je obojen središnji lik grba, grifon, s time da su mu kljun i noge bili nešto svjetliji, a jezik je bio crven. Biskupska je mitra bila crvena sa zlatnožutim ukrasima i obodnom uvijenom vrpcom. Kruna u donjem dijelu štita bila je srebrna.³³ U definiranju prvotnog obojenja grba provedenu je stratigrafsku analizu pigmenta dodatno potvrdilo i to što utvrđene boje opisanog najstarijeg sloja odgovaraju pigmentima, odnosno tinkturama koje se onovremeno koriste u heraldici,³⁴ te u pravilu i bojama kojima je bio obojen grb koloriranog primjerka zagrebačkog misala s početka 16. stoljeća, o čemu je ranije bilo riječi.

PITANJE STILA I AUTORSTVA – UMJESTO ZAKLJUČKA

Razmatrana ploča s grbom biskupa Luke broji se među jedinstvene sačuvane primjere bojene renesansne kamene skulpture naših krajeva pa ostaje za kraj pokušati odgovoriti i na pitanje njezinog mogućeg autora.

Iako je sakralna arhitektura na području zagrebačke biskupije i početkom 16. stoljeća još uvijek prepoznatljiva po čvrstoj i tradicionalnoj kasnosrednjovjekovnoj

.....
32 Na grbu su tijekom vremena rađeni brojni zahvati, sitni popravci i krpanja te prebojavanja. Bojeni sloj koji nalazimo na izvornom uočen je samo na podlozi grba, žutom štitu i crvenkastim vrpčama koje izlaze iz mitre. Unutrašnji dio krunice u ovoj je fazi vjerojatno bio obojen crveno. U drugom presliku gotovo je cijeli grb bio obojen u tamnocrveno (okvir grba, okvir na grbu, poleđina i mitra s vrpčama), štit je bio obojen crveno, a grifon crno. U trećem je presliku samo okvir na grbu bio obojen narančasto, dok na drugim mjestima nije utvrđena promjena. Potom je cijeli grb bio obojen deblijim slojem bijele vapnene boje. Na starijim fotografijama može se u donjem dijelu grba vidjeti i ispisana godina 1881. koja najvjerojatnije označava posljednji, peti sloj preslika u kojem su brojke bile bijele, kao i grifon, a podloga tamnocrvena. U toj fazi okvir i štit bili su plavi, a unutrašnji okvir svijetlocrven. Vidi: Jengić, I., Šimičić, A. (2013.): *Izveštaj o istraživanjima obojenosti grba*, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb; Mudronja, D., Fabčić, M. (2013.): *Laboratorijsko izvješće o mikroskopskoj stratigrafskoj analizi slikanih slojeva*, Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb.

33 Nisu utvrđene boje trake niti brojki godine, no u svrhu dovršetka restauratorskih radova te su površine faksimila obojene neutralno, svijetlosivo.

34 Zmajić, B. (1971.): *Heraldika, sfragistika, genealogija*, Zagreb: 14; Brajković, V. (1995.): *Grbovi, grbovnice, rodoslovlja*, Zagreb: 44.

tlocrtnoj shemi, postupno se javljaju i novi, renesansni oblici i to prvenstveno u arhitektonskoj dekoraciji, što je prisutno i u Kloštar Ivaniću. Tamo se, kako je već rečeno, gradi franjevačka crkva sv. Ivana Krstitelja koja u svojoj arhitekturi pokazuje jasna obilježja gotike, no isto se tako mogu prepoznati i elementi renesanse, i to upravo na biskupskom grbu ugrađenom nad portalom glavnog pročelja. Odjeci stila suvremenog onodobnim promjenama u umjetnosti ugarskih i hrvatskih zemalja vidljivi su prije svega u oblikovanju koje se može povezati i s drugim kiparskim ostvarenjima. Za razliku od grba pečuskog biskupa Sigismunda Ernušta iz 1488. godine sa Starog grada Đurđevca, ukrašenog vegetabilnim kitnjastim viticama i pletrom plodova različitog voća, koji se smatra jednim od kvalitetnih primjera Korvinove renesanse u sjevernoj Hrvatskoj,³⁵ na kloštarivaničkom grbu prepoznaju se motivi i način oblikovanja bliski finoći i reprezentativnosti kasnijeg razdoblja. Tako se primjerice grb biskupa Luke može povezati s grbom isklesanim u donjem dijelu kamene kustodije (sl. 11) stare župne crkve u Pešti iz 1507. godine. Gotovo na identičan način, no ovaj put na ploči položenog pravokutnog formata, na peštanskoj je kustodiji oblikovan štit grba, nad kojim je također postavljena biskupska mitra s vrpčama. Iako je taj primjer bogatiji ukrasnim motivima (ovješena girlanda s voćem i lišćem i razigrane povijene vrpce), što se može opravdati i s namjenom za koju je izrađen, sličnost u načinu oblikovanja svrstava grb biskupa Luke iz Kloštar Ivanića u grupu više istovrsnih radova prepoznatih kao djela nastala pod utjecajem, ili izravno proizašla iz rada radionice ostrogonskih klesara. Na kraju valja istaknuti i činjenicu da se autorstvo peštanske kustodije pripisuje upravo Johannesu Fiorentinusu, majstoru za kojeg se smatra da je izradio i nadgrobnu ploču biskupa Luke, što dodatno naglašava umjetničke veze i utjecaje stvaralaštva renesansnog doba na području zagrebačke biskupije i ugarske države te potvrđuje pretpostavljenu provenijenciju autora kloštarivaničkog grba.

.....
35 Vukičević Samaržija, D. (1988. – 1989.): nav. dj., 207.

LITERATURA

- Barlé, J. (1913.): Pismo Benedikta Vinkovića, *Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva* 1, Zagreb.
- Brajković, V. (1995.): *Grbovi, grbovnice, rodoslovlja*, Zagreb.
- Brunšmid, J. (1912.): Kameni spomenici Hrvatskoga narodnoga muzeja u Zagrebu, *Vjesnik Hrvatskoga arheološkoga društva* 12, Zagreb: 183–185.
- Buturac, J. (1944.): Zagrebački biskupi i nadbiskupi 1094–1944., *Kulturno-poviestni zbornik Zagrebačke nadbiskupije*, Zagreb.
- Cvekan, P. (1979.): *Franjevci u Ivaniću*, Kloštar Ivanić.
- Dobronić, L. (1991.): *Biskupski i kaptolski Zagreb*, Zagreb.
- Dobronić, L. (1995.): Zagrebački biskupi i hrvatska kultura, *Zagrebačka biskupija i Zagreb – Zbornik u čast kardinala Franje Kuharića 1094-1994*, Zagreb: 339-357.
- Farlati, D. (1755.): *Illyrici sacri – tomus quintus*, Venecija.
- Gulin, A. (1980.): Srednjovjekovni pečati zagrebačkih biskupa, *Starine*, knjiga 58, Zagreb: 67-84.
- Gulin, A. (1998.): *Hrvatska crkvena srednjovjekovna sfragistika*, Zagreb: 124-125.
- Horvat, A. (1975.): *Između gotike i baroka*, Zagreb.
- Horvat, Z. (1989.): *Strukture gotičke arhitekture*, Zagreb: 34-35.
- Horvat, Z. (1991.): Franjevačka crkva sv. Ivana Krstitelja u Kloštar Ivaniću u svjetlu srednjovjekovnog načina projektiranja, *Peristil* 34, Zagreb: 43-54.
- Horvat, Z. (1992.): *Katalog gotičkih profilacija arhitekture kontinentalne Hrvatske*, Zagreb.
- Horvat, Z. (1996.): *Heraldički štitovi gotičke arhitekture kontinentalne Hrvatske*, Zagreb.
- Horvat-Levaj, K. (2000.): Barokna franjevačka arhitektura provincije sv. Ladislava i sv. Ivana Kapistranskog, *Mir i dobro – umjetničko i kulturno naslijeđe Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda o proslavi stote obljetnice utemeljenja*, (ur.) M. Mirković [et al.], Zagreb: 206-218.
- Hoško, E., Mirković, M., Belaj, V., (ur.) (1992.): *Franjevci hrvatske provincije sv. Ćirila i Metoda*, Zagreb.
- Klaić, V. (1973.): *Povijest Hrvata*, knjiga 5, Zagreb.
- Kruhek, M. (1994.): Ivanić grad u sustavu slavonske granične obrane tijekom 16. i 17. stoljeća, *900. godina Ivanicha*, Kloštar Ivanić, Ivanić grad, Križ: 250-274.
- Lukinović, A. (1995.): Luka Baratin, 1500-1510, *Zagrebački biskupi i nadbiskupi*, ur. Franko Mirošević, Zagreb: 223-227.
- Majer, K. (2006.): Prilog poznavanju crkve sv. Ivana Krstitelja u Kloštar Ivaniću, *Peristil* 49, Zagreb: 65-76.
- Majer Jurišić, K., Šurina, E. (2013.): Schneiderov fotografski arhiv – svjedok izgubljenog izgleda crkve sv. Ivana Krstitelja u Kloštar Ivaniću, *Artur Schneider 1879.-1946., program i knjiga sažetaka*, Zagreb.
- Malinar, H. (2003.): *Vlaga u povijesnim građevinama (sistematika – dijagnostika – sanacija)*, Zagreb.
- Marosi, E., (ur.) (1987.): *Magyarországi művészet 1300-1470 körül*, Budapest, sv. I. i II.
- Matica, B. (1994.): Samostanski kompleks svetog Ivana Krstitelja u Kloštar Ivaniću, *900. godina Ivanicha*, Kloštar Ivanić, Ivanić grad, Križ: 102-111.
- Pelc, M. (2006.): Ugarske kiparske radionice i renesansa u sjevernoj Hrvatskoj, *Radovi instituta za povijest umjetnosti* 30, Zagreb: 67-80.
- Pelc, M. (2007.): *Renesansa*, Zagreb.
- Prister, L. (2006.): Grb biskupa Luke na pročelju crkve sv. Ivana Krstitelja u Kloštar Ivaniću, *Zbornik II. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti*: 142-143.
- Schematismus Cleri archi-diocesis Zagrabienensis (1906.)*, Zagreb.
- Slukan Altić, M. (2004.): Prvi tiskani misal zagrebačke biskupije (1511.) s najstarijim poznatim prikazom grada Zagreba, *Tkalčić* 8, Zagreb: 297-310.
- Šourek, D. (2009.): Pavia – Čazma: primjer sjevernotalijanskih utjecaja na renesansnu umjetnost kontinentalne Hrvatske, *Radovi instituta za povijest umjetnosti* 33, Zagreb: 37-46.
- Valentić, M. (1969.): *Kameni spomenici Hrvatske XIII-XIX stoljeća*, Zagreb.
- Valentić, M., Prister, L. (2002.): *Zbirka kamenih spomenika*, Katalog muzejskih zbirki Hrvatskog povijesnog muzeja 36, Zagreb.
- Vukičević Samaržija, D. (1988. – 1989.): Likovna kultura visoke renesanse za vrijeme Klovíčeva boravka u Ugarsko-Hrvatskom Kraljevstvu, *Radovi instituta za povijest umjetnosti* 12-13, Zagreb: 207-213.
- Vukičević Samaržija, D. (1994.): Umjetnost renesanse, *Sveti trag, devetsto godina umjetnosti zagrebačke nadbiskupije 1094-1994*, Zagreb.
- Vukičević Samaržija, D. (1995.): Likovne pojave na kraju XV. i početkom XVI. stoljeća – gotika u renesansi, *Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094-1994*, Zagreb: 551-558.
- Vukičević Samaržija, D. (2000.): Srednjovjekovna umjetnost u franjevačkim samostanima koji su pripali provinciji sv. Ćirila i Metoda, *Mir i dobro – umjetničko i kulturno naslijeđe Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda o proslavi stote obljetnice utemeljenja*, (ur.) M. Mirković [et al.], Zagreb: 149-172.
- Zmajić, B. (1945.): Grbovi zagrebačkih biskupa i nadbiskupa, *Zbornik zagrebačke biskupije 1904-1944*, Zagreb: 471-492.
- Zmajić, B. (1971.): *Heraldika, sfragistika, genealogija*, Zagreb.
- Žmegač, A. (2000.): *Bastioni kontinentalne Hrvatske*, Zagreb: 110-113.

Summary

STONE COAT OF ARMS OF BISHOP LUKE: HISTORICAL AND ARTISTIC ANALYSIS AND RESTORATION WORKS

The article discusses the coat of arms of Bishop Luke placed in 1508 above the entrance portal of the church of St. John the Baptist. Its original coloration was determined by conservation and restoration research that was the motive for a detailed analysis of its appearance and style features and for determining the possible provenance of the author. According to the similarities in the

shaping mode, the coat of arms of Bishop Luke may be classified into a group of several identical works recognised as works created under the influence, or coming directly from the workshop of Ostrogoth stonemasons, at the time active on the territory of Hungarian and Croatian lands.